РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81’373.7:070
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.1.1/20

Антоненко В. І.
https://orcid.org/0000-0002-0324-4217
Національна академія Служби безпеки України

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА І НІМЕЦЬКА ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ВТІЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню сучасної фразеології як важливого лінгвокультурного засобу репрезентації національної ідентичності в українських і німецьких медіатекстах військової тематики. Аналіз сфокусовано на фразеологічних одиницях медійного дискурсу війни, що виконують номінативну, інтерпретаційну, оцінну й впливову функції. Фразеологія постає як динамічний елемент мовної системи, здатний швидко реагувати на соціально-політичні зміни та адаптувати свої семантичні й прагматичні смисли відповідно до реальних обставин. У дослідженні застосовано комплексний підхід, що включає методи зіставного, семантичного, лінгвокультурологічного, і дискурсивного аналізу. Матеріалом дослідження слугували українські та німецькі медіатексти військової тематики, що уможливило зіставний аналіз сучасних фразеологічних одиниць у двох мовних просторах як носіїв колективної пам’яті, культурних наративів і ціннісних домінант і простеження їхньої ролі у формуванні національної ідентичності й інтерпретації соціально значущих подій. Особливу увагу зосереджено на тематичних домінантах боротьби, спротиву, захисту й перемоги та метафоричних моделях медійного осмислення війни. Українські медіатексти вирізняються експресивною, мобілізаційно маркованою фразеологією з тілесними, просторовими й героїчними метафорами, що формує образ нації як активного суб’єкта спротиву та сприяє суспільній консолідації, тоді як у німецькому медійному дискурсі домінує стримана, аналітично орієнтована модель фразеологічного осмислення війни з акцентом на раціональну інтерпретацію подій. У статті підкреслено, що за спільності базових понять воєнного дискурсу фразеологія українських і німецьких медіатекстів втілює різні моделі національної ідентичності, зумовлені історичним і культурним контекстом і специфікою медійної комунікації.

Ключові слова: *медійна комунікація, семантичні й прагматичні смисли, культурні наративи, тематичні домінанти, метафоричні моделі, оцінність.*

Постановка проблеми. Фразеологія як складова мовної системи є одним із найінформативніших засобів репрезентації національної ідентичності, оскільки акумулює історичний досвід, ціннісні орієнтири та колективні уявлення мовної спільноти. В умовах інтенсивних соціально-політичних трансформацій фразеологічний фонд мови активно динамізується, що виявляється в оновленні фразеологічних одиниць і переосмисленні їхніх значень. Особливо виразно цей процес простежується в медіатекстах військової тематики, де фразеологія слугує не лише засобом інформування, а й інструментом інтерпретації подій, формування суспільних наративів і конструювання опозиції свій – чужий.

У сучасному медійному дискурсі війни фразеологічні одиниці (далі ФО) виконують важливу прагматичну функцію, актуалізуючи емоційно-оцінний компонент повідомлення, підсилюючи ідеологічні смисли та сприяючи формуванню колективної ідентичності. Фразеологія військової тематики вирізняється високою адаптивністю до актуальних подій і здатністю інтегрувати елементи різних типів дискурсу. Через усталені й новітні

© Антоненко В. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

мовні образи та метафори медіа репрезентують національне світобачення й моделі осмислення війни в умовах збройного протистояння.

Зіставний аналіз фразеології в українських і німецьких медіатекстах військової тематики надає змогу виявити як універсальні закономірності функціонування ФО у воєнному дискурсі, так і національно зумовлені особливості їх смислового наповнення та прагматичного використання. Залучення сучасного матеріалу дозволяє простежити не лише стабільні, а й динамічні риси фразеологічної системи, зокрема механізми оновлення образності та трансформації оцінних смислів. У цьому контексті лінгвокультурологічний підхід дозволяє розглядати фразеологію не лише як мовне явище, а як культурний код, що відображає національну ідентичність, колективну пам'ять і ціннісні домінанти суспільства в їх сучасному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологія посідає особливе місце в мовній системі як один із найінформативніших засобів репрезентації національної ідентичності, оскільки акумулює історичний досвід, культурні цінності та колективні уявлення мовної спільноти. Завдяки відтворюваності, образності й семантичній насиченості фразеологія функціонує як «культурний код», через який відбувається інтерпретація реальності та самоідентифікація нації. У медіадискурсі, зокрема у текстах військової тематики, ФО набувають особливого прагматичного значення, формуючи оцінні настанови, поведінкові моделі та ціннісні орієнтації.

Проблематика фразеології як носія культурно значущих смислів і маркера національної ідентичності, який впливає на формування національного образу через мову [2, с. 5–22], посідає вагоме місце в сучасних лінгвістичних студіях. Розглядаючи фразеологію як інструмент символічної репрезентації національного світобачення, О. М. Микитюк наголошує на здатності українських ФО відтворювати культурні коди та моделі самоідентифікації, що забезпечує фразеології ключову роль у процесах формування й підтримки національної ідентичності [6]. У ширшому лінгвокультурологічному контексті Х. В. Петрів аналізує мовну об'єктивацію національної ідентичності в межах концептосфери публіцистичного дискурсу, підкреслюючи методологічну значущість взаємодії мовних засобів різних рівнів у медіатекстах [7, с. 45–47]. У межах медійної комунікації обґрунтовано роль ФО як засобу репрезентації національної ідентичності та формування ідеологічно й ціннісно маркованих суспільних наративів [8, с. 65–68]. В новинному дискурсі ФО виконують виразну прагматичну функцію, посилюючи емоційно-оцінний потенціал повідомлення та безпосередньо впливаючи на формування суспільних оцінок подій у сучасній медійній комунікації [3, с. 171–173]. Водночас мас-медіа визначаються як ключове джерело оновлення фразеологічного фонду сучасної української літературної мови, що засвідчує динамічний і соціально зумовлений характер медійної фразеології [10, с. 30–33].

Німецька фразеологія вивчається як у діахронії (розвиток ФО у часі, зміни їхньої частотності та значення [9]), так і в синхронії (проблеми гендерної репрезентації у німецькому фразеологічному фонді та мовний вплив фразеологічних номінацій людини [11]). У сучасній німецькій публіцистиці досліджено модифікації значення ФО від нейтрального стилістичного відтінку до розмовного забарвлення [5, с. 167–175], що сприяє посиленню емоційного впливу на читача та створенню більш живого, експресивного дискурсу**.**

Водночас у зіставному аспекті окреслено спільні теоретичні засади аналізу фразеології української та німецької мов [4, с. 766–768] і виявлено національно зумовлені відмінності структури та культурно-ментальних особливостей ФО [1, с. 25–30], що підтверджує актуальність і перспективність контрастивних студій у цій галузі. Отже, аналіз наукових джерел засвідчує, що фразеологія розглядається дослідниками як важливий лінгвокультурний і дискурсивний ресурс, проте зіставне вивчення української та німецької фразеології саме в контексті військового медіадискурсу залишається недостатньо представленим.

Постановка завдання. Мета дослідження – визначити роль фразеологічних одиниць в українських і німецьких медіатекстах військової тематики як інструмента втілення національної ідентичності та відображення лінгвокультурних особливостей відповідних мовних спільнот.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська й німецька фразеологія в медійному дискурсі військової тематики постає не лише як сукупність стійких мовних одиниць, а як динамічний механізм вербалізації національного досвіду війни та маркер колективної ідентичності. Фразеологічні одиниці, актуалізовані в медіатекстах, виконують функцію когнітивно-дискурсивних інструментів осмислення воєнної реальності, репрезентуючи домінантні цінності, моделі поведінки та емоційно-оцінні установки суспільства. Через образність, метафоризацію та семантичну згущеність фразеологія акумулює історичну пам'ять,

актуальні соціокультурні смисли й ідеологічні настанови, формуючи стійкі наративи боротьби, спротиву й самоутвердження, характерні для національного медійного простору.

У медіатекстах військової тематики ФО групуються навколо домінант ***боротьби, захисту, спротиву*** й ***перемоги,*** які відображають ключові етапи воєнного наративу та концептуалізують війну як екзистенційне протистояння. Сучасний медійний дискурс водночас засвідчує активне оновлення фразеологічного складу через появу нових і переосмислення традиційних ФО, відповідно до актуальних реалій війни.

У сучасних українських медіатекстах активно функціонують ФО типу *тримати лінію*, *ламати плани ворога*, *працювати на перемогу*, *не віддавати жодного метра*, *тримати інформаційний фронт*. Поєднання військової та цивільної семантики в цих ФО акцентує на спільній участі всього суспільства в опорі, стираючи межу між фронтом і тилом. Такі ФО виражають ідею активної дії, незламності та моральної правоти, формуючи наратив спільної відповідальності за результат. Їхня образність нерідко спирається на тілесні, просторові та героїчні метафори, які звертаються до переживання війни як особистого й національного випробування.

Натомість у сучасних німецьких медіатекстах функціонують ФО типу *unter Druck geraten*, *eine rote Linie überschreiten*, *die Verteidigung stärken*, *militärische Ziele erreichen*, *den Rückzug antreten*, які характеризуються меншою експресивністю та тяжінням до аналітичного, стратегічного осмислення подій. Такі ФО передають насамперед стан, перебіг чи результат дії, зосереджуючись не на емоційній реакції, а на раціональному осмисленні події. За таких умов війна постає як контрольований процес або комплекс операцій, що узгоджується з традицією стриманого, відстороненого медійного подання.

Незважаючи на розбіжності, ФО, що репрезентують боротьбу й опір, у двох мовах виражають спільну ідею протидії та напруженого протистояння, що засвідчують зіставні пари ФО на кшталт *ламати плани – unter Druck setzen*, *стояти до кінця – Widerstand leisten*. Спільність цих понять засвідчує універсальність базових смислів воєнного дискурсу. Водночас відмінності виявляються у ступені образності та оцінної забарвленості: українські ФО мають яскраво виражений мобілізаційний та аксіологічно маркований характер, тоді як німецькі тяжіють до нейтральної, функціонально зорієнтованої номінації.

Аналогічна тенденція простежується й у фразеології на позначення ***захисту*** та ***перемоги***. В українських медіа ФО *тримати лінію*, *працювати на перемогу*, *стати щитом* репрезентують цінності безпеки, солідарності та віри в позитивний результат через образи фізичного захисту й спільної дії. У німецьких медіатекстах відповідні ФО *die Verteidigung stärken*, *Ziele erreichen*, *einen Durchbruch erzielen* зосереджуються на результативності та стратегічній доцільності, що відображає іншу культурну модель осмислення війни.

У межах цих тематичних груп формуються домінантні образи та метафоричні моделі, які структурують медійне осмислення війни. Найчастотнішими є ***антропоморфні метафори*** (*стати щитом; der Krieg fordert Opfer*), ***просторові метафори*** (*тримати лінію, не віддавати жодного метра; eine Front halten, keinen Meter preisgeben*), ***тілесні метафори*** (*удар у саме серце; einen Schlag ins Herz versetzen*), а також ***метафори шляху*** (*йти до перемоги, крок за кроком; den Weg zum Sieg gehen*), ***метафори бар'єру*** (*стояти стіною, лінія оборони; eine Verteidigungslinie bilden*) та ***метафори зіткнення*** (*зійтися в бою, лобове зіткнення; aufeinanderstoßen, Zusammenstoß*).

Сучасна фразеологія військових медіатекстів характеризується підвищеною метафоричною гнучкістю, що дозволяє швидко адаптувати образні моделі до нових подій і наративів (*тримати інформаційний фронт; Informationskrieg führen*). Через такі метафори війна постає як боротьба за існування (*стояти до кінця; bis zum Äußersten gehen*), захист власного простору (*не віддавати жодного метра; keinen Meter preisgeben*) або випробування на міцність (вистояти під тиском; unter Druck standhalten). Вони не лише забезпечують наочність і доступність повідомлення, а й активізують культурно значущі асоціації, закріплені в колективній свідомості.

Важливою характеристикою фразеології у військових медіатекстах є виразне ***емоційно-оцінне забарвлення*** та ***експресивність***, що особливо посилюється в сучасному інформаційному просторі. Нові ФО підсилюють емоційний вплив повідомлення, надаючи йому оцінності, драматизму або героїчного звучання. Так, в українських медіа активно функціонує ФО *ворог не пройде,* яка виконує потужну мобілізаційну роль: вона однозначно окреслює дихотомію *свій – чужий* і підсилює настанову на незламність і моральну вищість власної спільноти. У німецьких медіа аналогічну роль, хоча й у менш експресивному вигляді, виконує ФО *eine rote Linie überschreiten*, що позначає межу дозволеного та водночас задає нормативно-оцінний горизонт інтерпретації подій. На відміну від емоційно маркованої української ФО, німецька

ФО вибудовує оцінювання через логічно впорядковане розмежування прийнятного й неприйнятного. Отже, завдяки ФО у медіадискурсі війни формується чітка аксіологічна дихотомія *свій – чужий*, *добро – зло*, що відіграє ключову роль у виробленні колективних суджень і суспільних наративів.

У цьому контексті фразеологія стає важливим засобом творення сучасного патріотичного наративу, забезпечуючи символічне згуртування й мобілізацію суспільства. Динамічні ФО, зокрема медійні кліше, не лише відображають воєнні події, а й інтерпретують їх крізь призму цінностей мужності, самопожертви та відповідальності за майбутнє спільноти. У сучасних українських медіатекстах широко вживаються ФО *плечем до плеча*, *тримати стрій*, *бути на своєму місці*, які апелюють до ідеї єдності й особистої причетності кожного до спільної справи. Ці ФО формують образ нації як єдиного колективного суб'єкта спротиву, де патріотизм постає не лише як героїчний акт, а передусім як щоденна практика.

Водночас у німецьких медіа простежується інша модель фразеологічного осмислення війни, яка орієнтується на раціоналізовані та стандартизовані образи: війна осмислюється як процес або система дій, що відображено у вживанні ФО типу *Lage bewerten*, *Maßnahmen ergreifen*, *die Situation stabilisieren*. Такі ФО знижують емоційне напруження висловлювання та сприяють поданню війни як об'єкта аналізу й регуляції, а не як екзистенційного досвіду. У зіставленні з українськими ФО вони демонструють відмінність між мобілізаційною та аналітичною моделями медійної комунікації.

Зазначені відмінності безпосередньо пов'язані з ***прагматичними функціями фразеології*** в медійному дискурсі, серед яких провідними є інтерпретаційна, оцінна та впливова. В обох мовах ФО сприяють швидкому усвідомленню змісту і формують когнітивні рамки сприйняття подій. При цьому універсальність базових понять підтверджується наявністю зіставних ФО, що номінують спротив (*стояти до кінця – Widerstand leisten*), оборону (*стояти стіною – Stellung halten*), результат дій (*наближати перемогу – einen Durchbruch erzielen*). Ці приклади свідчать про спільність фундаментальних смислів воєнного дискурсу незалежно від мовної приналежності.

Водночас національно зумовлені відмінності чітко виявляються у **семантиці та образності сучасної фразеології**. В українських медіатекстах домінують експресивні, тілесні та героїчні образи (*стати опорою*, *тримати удар*, *стояти на смерть*), які відображають екзистенційне сприйняття війни як випробування на виживання та моральну стійкість. Ці ФО апелюють до емоційного досвіду адресата й сприяють мобілізації колективної волі. Натомість у німецьких медіа переважають процесуальні та стратегічні ФО (*den Rückzug antreten*, *Ressourcen bündeln*, *Risiken minimieren*), що зумовлюють стриманіше використання експресивної фразеології та орієнтацію на раціональне осмислення подій.

Вирішальну роль у формуванні цих відмінностей відіграє ***історичний*** і ***культурний контекст***, зокрема колективна пам'ять, досвід попередніх воєн та усталені культурні наративи. Саме вони визначають відбір, семантичне наповнення й прагматичне функціонування сучасних ФО у медіатекстах, зумовлюючи їхню національно-культурну специфіку та роль у конструюванні національної ідентичності в умовах війни.

У підсумку зазначені відмінності відображають різні моделі національної ідентичності, репрезентовані в медіадискурсі війни. Українська сучасна фразеологія формує образ нації як активного суб'єкта спротиву, для якого визначальними є солідарність, жертовність і моральна правота. Німецька фразеологічна система, своєю чергою, тяжіє до моделі дистанційованого спостерігача, орієнтованого на порядок, аналіз і регуляцію процесів, що проявляється у прагненні до нейтральної інтерпретації конфлікту та зниженні емоційної оцінності.

Висновки. Проведений зіставний аналіз фразеології в українських і німецьких медіатекстах військової тематики засвідчує її роль як важливого лінгвокультурного засобу репрезентації національної ідентичності та осмислення воєнної реальності, що реалізує інтерпретаційну, оцінну й впливову функції та формує стійкі когнітивні й аксіологічні рамки сприйняття подій. Установлено, що в обох мовах фразеологія військових медіатекстів ґрунтується на універсальних домінантах боротьби, спротиву, захисту та перемоги, що засвідчує спільність базових смислів воєнного дискурсу й подібність метафоричних моделей протидії, оборони та досягнення результату в українській і німецькій мовах. Водночас виявлено національно зумовлені відмінності в семантиці, образності та прагматичному потенціалі фразеології: українські ФО вирізняються експресивністю, мобілізаційною спрямованістю та тілесно-героїчними метафорами, що формують образ нації як активного суб'єкта спротиву, тоді як у німецькому дискурсі переважають стримані, аналітично орієнтовані ФО з акцентом на процесуальність і раціональну оцінку подій. Фразе-

ологія військової тематики постає як динамічна система, здатна швидко реагувати на соціально-політичні зміни і модифікувати оцінні смисли, а лінгвокультурологічний підхід дозволяє розглядати ФО як носії колективної пам'яті та культурних наративів, які відіграють ключову роль у формуванні національної ідентичності в умовах війни.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні динаміки фразеологічних трансформацій у міжкультурному та перекладознавчому вимірах на матеріалі різних мов і типів медіадискурсу.

Список літератури:

1. Антоненко В. І. Лексико-фразеологічне поле «війна» в українській та німецькій мовах. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2025. Вип. 213. С. 25–30. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-25.

2. Браїлко Ю., Кисла Н. Номінації російсько-української війни в різностильовому дискурсі. *Українське мовознавство*. 2024. Вип. 1(54). С. 5–22. DOI: https://doi.org/10.17721/um/54(2024).5-22.

3. Дроботенко В. В. Використання фразеологізмів у новинному медіадискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. 61, т. 1. С. 170–174.

4. Дяченко Н. Ю., Овсієнко Л. О. Сучасні дослідження фразеології німецької і української мов. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021»* : матеріали XXIII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених. 2021. С. 766–768.

5. Кулік Н. *Про специфіку фразеологічних модифікацій у текстах сучасної німецької преси. Германістика в Україні.* 2023. Вип. 10(2015). С. 167–175.

6. Микитюк О. Українські фраземи як засіб творення національної ідентичності. 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/350103761_Ukrainski_frazemi_ak_zasib_tvorenna_nacionalnoi_identicnosti.

7. Петрів Х. В. Концептосфера національної ідентичності та її мовна об'єктивація в публіцистичних текстах Оксани Пахльовської : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Київ, 2019. 312 с. URL: https://scc.knu. ua/upload/iblock/24b/dis_Petriv%20K.V..pdf.

8. Сизонов Д. Ю. Фразеологія як відбиття національної ідентичності в мас-медійних координатах. *Мовознавство*. 2019. № 6. С. 64–71. URL: http://jnas.nbuv. gov.ua/article/UJRN-0001295985.

9. Школяренко В. Діахронічне дослідження фразеології на основі корпусної лінгвістики. *Германістика в Україні.* 2024. https://doi.org/10.32589/2408-9885.2024.19.333174.

10. Syzonov D. Mass-media as a source of new phraseology in modern Ukrainian literary language. *Current issues of Ukrainian linguistics: theory and practice*. 2017. Issue 34. P. 29–38.

11. Usacheva A. V. Phraseological nominations of a person in the German language: types of linguistic influence and issues of gender representation. *Language and Text*. 2025. Issue 12(2). P. 86–94. https://doi.org/10.17759/langt.2025120208.

Antonenko V. I. CONTEMPORARY UKRAINIAN AND GERMAN PHRASEOLOGY AS AN EMBODIMENT OF NATIONAL IDENTITY (based on media texts on military themes)

This article explores the features of current phraseology as an important linguocultural means of representing national identity in Ukrainian and German military media texts. The analysis focuses on phraseological units performing interpretative, evaluative, and persuasive functions. Phraseology is viewed as a dynamic component of the language system, capable of rapidly responding to socio-political changes and reshaping semantic and pragmatic meanings in accordance with current realities. The study employs a complex approach, which incorporates the methods of contrastive, semantic, linguocultural, and discourse analyses. The material of the study consisted of Ukrainian and German media military texts, which enabled the comparison of phraseological units in the two languages as carriers of collective memory, cultural narratives, and value dominants, as well as tracing their role in the formation of national identity and the interpretation of socially significant events. Particular attention is paid to the thematic domains of struggle, resistance, defence, and victory, as well as to metaphorical models that structure the media interpretation of war. The findings indicate that Ukrainian media texts employ expressive, mobilising phraseology with bodily, spatial, and heroic metaphors, constructing the nation as an active subject of resistance. In contrast, German media texts favour a more restrained, analytically oriented model of phraseological conceptualisation of war, emphasising rational interpretation and process-oriented representation. The article emphasizes that, despite the shared basic concepts of war discourse, phraseology of Ukrainian and German media texts reflects different models of national identity, shaped by historical and cultural contexts as well as the specifics of media communication.

Keywords: *media communication, semantic and pragmatic meanings, cultural narratives, thematic dominants, metaphorical models, evaluativeness.*

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026